

פנינים משולחן רבינו הגאון

רבי אברהם גנחובסקי זללה"ה

פרשת שמות תשפ"א • גליון תי"א

לע"נ הרבנית הצדקנית מרת אסתר הדסה ע"ה בת הר"ר רפאל יונה זצ"ל

שורו לשור של ישראל, הדין נותן דפטור לגמרי, לא רק מנוק שלם דדילמא הוי ישראל וחייב רק חצי נזק, אלא פטור גם מחצי נזק, דאם הוא ישראל אינו עדות דהרי הוה עדות שאי אתה יכול להזימה, דאם יוזמו יהיו פטורים מלשלם דיטענו דילמא הוא נכרי. נמצא דאם הוא באמת נכרי, חייב נזק שלם, ואם הוא ישראל, פטור לגמרי, דאזי העדים פסולים מפאת עדות שאי אתה יכול להזימה.

וכי תימא הא מבואר בגמרא (שם) דבנמצא בעיר שמחצה ישראל ומחצה נכרים ונגח שורו, משלם מיהת פלגא נזקא, התם איירי בנגח לפני בית דין דלא בעינן כלל עדות דלא תהא שמיעה גדולה מראיה.

וכתב הגרע"א דלכאורה הוא הדין אף ברוב ישראל, דהרי מכל מקום כשיוזמו לא ישלמו דיאמרו דילמא הוא נכרי ואין הולכין הממון אחר הרוב, אך כתב דאינו כן דהא מכל מקום ילקו כיון דלענין מלקות אזלינן בתר רובא ואם כן אמרינן דהוא ישראל ולקי, ואין כאן ממון הפוטרו כיון דהוי רק ספק ממון ואין הולכין בממון אחר הרוב. הנה שמעינן מדבריו דבעדים זוממין והוה ספק חייב ממון ילקו.

ג. לחלק בין קנס לממון

אולי הגרע"א מודה בזה ולא קאמר רק בספק קנס דעדים זוממין דאי אפשר למיעבד גמר דין, ואפילו הכי פליג החזון איש אבל בספק ממון מודה.

אך לא משמע כן דהא בקנס דעדים זוממין דפוטר מלקות אף בליכא בית דין למידן האי קנס.

הודה שחבל בחבירו

הנה בחובל בחבירו חבלה שהיא שוה פרוטה, חייב תשלומין על החבלה וחייב מלקות על הלאו דלא יוסיף, ואמרינן דאינו לוקה ומשלם אלא משלם ואינו לוקה.

ויש לדון מהו היכא דאדם היה חייב מלקות מחמת לאו אחר, והודה עכשיו שבעת עבירת הלאו חבל בחבירו.

א. האם גם לוקה וגם משלם

הנה פשיטא דעל ידי הודאת בעל דין שחייב לשלם תשלומי חבלה, אינו יכול לפטור עצמו ממלקות שבית דין מחייבין אותו על פי עדים, על ידי דינא דמשלם ואינו לוקה.

[ובמקום אחר הסתפקנו אם על ידי הודאת בעל דין על ממון יכול להפקיע קדושיין].

אם כן ודאי שחייב מלקות, אלא יש למידן אם ניתב ליה תרוייהו, גם מלקות וגם ממון דחבלה, או דילמא מכיון דבין כך לוקה, אם כן בכהאי גוונא ילקה ולא ישלם ממון, דהרי לא יתכן שני עונשים.

ב. האם גם משלם

הנה תליא בהא די ש לחקור בעיקר דין קם ליה בדבריה מינייה, דאמרינן דתשלומי ממון דחובל פוטרינן מלקות, וכן אמרינן דתשלומין דעדים זוממין פוטרינן מלקות, וכן מיתה פוטרת ממון ומלקות, וכן מלקות פוטרינן ממון.

היאך הדין באופן שאע"פ שעונש אחת היה צריך להיות נפטר, מכל מקום על כרחנו ליתנו לאיזה סיבה, מי אמרינן דאזי נימא דהעונש

רשע למה תכה רעך

וְהִנֵּה שְׁנֵי אֲנָשִׁים עֹבְרִים נְצִים וַיֹּאמֶר לְרָשָׁע לְמָה תִּכֶּה רֵעֶךָ (בי"ג) וביאר במלבי"ם "נצים" הוא על ידי הכאה וחבלה, וזה ההבדל בין נצה ובין ריב.

והנה בחובל בחבירו [או עדים זוממין] בפירוש ריבתה תורה לתשלומין, הלכך החובל בחבירו שוה פרוטה משלמים ואינם לוקים.

ויש לעיין מהו בחבל בחבירו ומספקינן אם יש שוה פרוטה או לא.

א. שורש הנידון

שורש הנידון, מי אמרינן דחייב ספק ממון כמאן דאיתא, והלכך יכול לפטור. ואם כן לכאורה יהא הדין דלא ישלם דדילמא הוי פחות משוה פרוטה והמוציא מחבירו עליו הראיה, וגם לא ילקה, דילמא יש כאן חייב תשלומין דפרוטה הפוטרו ממלקות.

או דילמא חייב ספק ממון כמאן דליתא, ואם כן אינו יכול לפטור המלקות. ואם כן יהא הדין דילקה. [ולפי זה הכי נמי בהזיק ספק שוה פרוטה אם ילקה תליא בנידון הנ"ל].

ב. ספק חייב פוטר

וכי תימא הרי גם להצד הראשון, הרי מכל מקום החייב ממון הוא רק מספק והיאך יפטור, אך תליא האם בספק חייב אמרינן קם ליה בדבריה מיניה. וכגון בשורף גדישו של חבירו בין השמשות של שבת יהא פטור מספק.

ועיין במגן אברהם (סי' רע"ח סק"א) ובפרי מגדים (שם ובפתיחה כוללת ריש חלק א') דהעושה ספק חייב מיתה פטור מממון. ועוד עיין בתשובות שבסוף הספר ברוך טעם, ובתורת חסד (חלק א' סי' נ"א אות ז').

ג. עוד נפקא מינה

הנה נפקא מינה גם בעדים שהוזמו, וספק אם חייבים לשלם, כגון בספק אם זה שהעידו כנגדו הודה לאחר שהעידו שהיו שם, דאם הודה אע"פ שהוזמו פטורים מלשלם וחייבים מלקות, ואם לא הודה חייבים לשלם, דלהצד הראשון הנ"ל, מתשלום יהיו פטורים מספק דילמא הודה, וגם ממלקות יהיו פטורים דילמא לא הודה וחייבים לשלם.

פלוגתא בהנ"ל

הנה לכאורה מצאנו דבנידון הנ"ל פליגי הגרע"א וחזון איש:

א. דברי החזון איש

הנה יש ללמוד מהחזון איש (אה"ע סי' י"ח סק"ב) כהצד הראשון, דהרי כתב לענין ספיקא דירושלמי (ריש סוטה) בעדי קנוי וסתירה ובא עד טומאה והוזמו אם העדים זוממין חייבים לשלם הכתובה, מעתה כיון דמספקינן אם משלמין או לא, אי אפשר להלקות מספק דילמא חייבים המוזמים לשלם הכתובה.

חזינן מדבריו דספק ממון כמאן דאיתא ופוטר מספק את המלקות.

ב. דברי הגרע"א

אמנם יש ללמוד מדברי הגרע"א (כתובות ט"ו ב') כהצד השני דמספק כמאן דליתא, וכיון שהמוזמים אינם משלמין מספק ממילא ילקו.

דהנה כתב דבנמצא תנוק והוה מחצה ישראלים ומחצה נכרים, והזיק

בשבת חייב, שכבר נתחייב בגניבה קודם שיבא לידי איסור סקילה, אבל אם היה מגרר ויוצא פטור, שהרי איסור שבת וגניבה באין כאחד. ומקשינן בגמרא למאן דאמר אגד כלי שמיא אגד הרי קדם הממון למיתה, ולדברי הגרע"א הרי אכתי יפטור דהא התם כל הא שמגרר הוי תנאי החיוב [אע"פ דשמיא אגד], דהוה חלק מהעקירה, והוא קושיא גדולה. וצריך עיון גדול.

ספיקת הקול שמחה

הנה בחייב ממון ומלקות, בגוויי שמשלם ואינו לוקה,

הנה נסתפק בקול שמחה (מרבני שמחה בונים מפרשיסחא ז"ע, חי' להש"ס כתובות מ"ב א') מהו בחיוב קנס ומלקות והקנס פוטר את המלקות, אם יודה בקנס ויפטור מהקנס, [ויש עדים על המלקות], האם נימא דגם בכהאי גוונא חשיבא מחוייב קנס ופטור ממלקות, [ולשונו שם, דהודאתו על הקנס חשיבא כמשלומין לגבי המלקות], או דילמא כיון דאין קנס יהא חייב מלקות.

[וראיית מביאים בשם תשובות רדב"ז (ה"א סי' י"ט) דלענין פתוי דקיימא לן או דישלם קנס או ישאנה, ואם רצה לפרוע הקנס אינו נושא אותה, היכא דנפטור מהקנס מכח מודה בקנס, נפטור נמי מלישא אותה כאלו נתן את הקנס, חזינן שגם במודה בהקנס הקנס פוטר].

והנה תמהו (פי' ערוגות הבשם הביא בשם תירוש ויצהר, ובשם הגר"י לעונישטיין בחדות שמחה, וס' דרישה וחקירה) על הקול שמחה, דלא משכחת לה הספק, שהרי על כרחך איירי באיכא עדים, דבליכא עדים לא שייך מלקות, ואם באו עדים אחר כך, הא איתא בגמרא בבא קמא (ע"ה א') דמודה בקנס ואחר כך באו עדים לא מיפטור מהקנס אלא היכא דמתחייב באיזה ממון, נמצא דממה נפשך, אם בהודאתו נתחייב באיזה ממון, אם כן האי ממונא יפטור המלקות, ואם לא נתחייב כלום, אם כן אין הודאתו פוטר.

ויש לדון ליישב בכמה גווני:

א. חייב בבושת ופגם

חדא, יש לדון דמשכחת לה הספק דהרי כשהודה על הקנס, על ידי הודאתו נתחייב גם בבושת ופגם, ואם כן גם אם אחר כך באו עדים פטורים מהקנס מחמת דינא דמודה בקנס, דהרי התחייב בהודאתו בממון דבושת ופגם, ובאופן שהתחייב גם ממון פטור מהקנס גם אם באו עדים וכהנ"ל.

וכי תימא הרי יפטור מהמלקות מחמת הבושת ופגם, אך הרי כתבו תוספות (כתובות ל"ב ב' ד"ה אלא עולא) דעולא דסובר דמשלם ואינו לוקה, היינו רק בהני תלתא דגלי בהו קרא, חובל ועדים זוממים וקנס. ואם כן נימא דלענין החיוב בושת ופגם לוקה ואינו משלם.

[והרי בתוספות ישנים (שם ל"ב א' סו"ד"ה ועוד) מביאים מריב"ם שאי אפשר ללמוד החיוב בושת ופגם דאונס, מלאו דחובל, דהרי לעולם אין בו כל החמשה דברים, ואם כן מצד לאו דחובל לא אמרינן דמשלם הבושת ופגם ואינו לוקה, אלא אדרבה לענין בושת ופגם לוקה ואינו משלם].

אך באמת זה אינו, דיש לדקדק מרבינו תם (כתובות ל"ב א' תוספות ישנים ד"ה ועוד) בשנויא בתרא, דשאני למסקנה דעולא דילפינן דאונס משלם ואינו לוקה מקרא ד"תחת", דזה כולל נמי בושת ופגם ואפילו בבוגרת, נמצא דלמסקנה גם לענין החיוב בושת ופגם אמרינן דמשלם ממון ואינו לוקה, ואם כן אזדא האי תירוץ.

ב. העדים העידו שהיא שוטה

תו יש לדון דמשכחת לה באופן שהודה באונס, שנפטור מהקנס אבל חייב עצמו בבושת ופגם דהוי ממון, וכי תימא דאם כן החיוב בושת ופגם יפטור מהחייב מלקות, [דגם לענין הבושת ופגם אמרינן דמשלם ממון ואינו לוקה וכדלעיל], אך איירי באופן שהעדים העידו על הקנס אבל חידשו לן שהיא שוטה וליכא חיוב בושת ופגם. נמצא דלפי הודאתו חייב עצמו בממון, ואם כן פטור מהקנס מחמת מודה בקנס אע"פ דאחר כך באו עדים.

אך נראה דכיון שהעדים העידו שהיא שוטה, פקע הודאתו דהרי נמצא דלא חייב עצמו במידי דהרי נתברר דליכא חיוב בושת ופגם כלל.

הפוטר אזדא, או דילמא מכל מקום נוהג תרוייהו.

ג. שורש הספק

שורש הספק, האם היכא דקאמר רחמנא דעונש חד פוטר השני, אם כן דינו רק דחד פוטר השני, אבל לא נאמר דלא יתכנו תרוייהו, והלכך היכא דמכל מקום השני יהא, אם כן ניתב שניהם, או דילמא נימא דקאמר רחמנא דשני עונשים לא יתכנו, הלכך אם על כרחנו ליתן הנפטר אזי הפוטר לא יהא.

ד. מעתה בנידון דידן

מעתה בנידון דידן, אם נימא כהצד דתרוייהו לא מצינו למיהב, יפטרו המלקות את הממון, אבל אם נימא כהצד דדינא הוא דרק העונש הפוטר מונע את העונש הנפטר, הכא ניתב תרוייהו, דהרי לענין תשלומי חבלה אמרינן דממון פוטר את המלקות ולא המלקות את הממון.

פלוגת רבנן בתראי

הנה לכאורה נידון הנ"ל הוא פלוגת רבנן בתראי, דבבית יעקב מבואר דחייב שנים, אמנם בהגרע"א מבואר דאינו חייב אלא אחת:

א. לבית יעקב חייב שנים

הנה הנתביבות המשפט בבית יעקב (כתובות ל"ב א') נקט דבכהאי גוונא חייב תרוייהו, גם המלקות וגם הממון.

דהנה כתבו תוספות (שם ד"ה דאין) דילפינן דלוקה ואינו משלם אף בתשלומין דקנס, מהא דעדים זוממין לוקין ואינם משלמין אף כשטבחו גניבה בשעת עדותן ונתחייבו בקנס.

והקשה בהפלאה (שם) הא אם כן נפסלו העדים בשעת הגדת עדות ואין כאן מלקות דעדים זוממין. ותירץ דאנן לא ידעינן מהגניבה אלא רק מחמת הודאתם ואם כן אינם נאמנים לפסול עצמם, הלכך ילקו מחמת עדים זוממין, ואהא קאמר קרא דלוקין ואינו משלמין על הא שהודו שטבחו.

וכתב בבית יעקב (שם) דהיינו רק אם נימא דלוקה ואינו משלם כר' יוחנן, אבל אם משלם ואינו לוקה כמו לסלקא דעתיך דעולא, אז גם לבתר קרא חייב תרוייהו, שהממון של הטביחה שהיה בשעת עדותם, לא יכול לפטור המלקות דהוי רק מחמת הודאתם וכהנ"ל, ואם כן חייב ממון מחמת הודאתם על הטביחה ומלקות מחמת עדים זוממין.

ותיקשי הרי בכהאי גוונא נימא דהמלקות יפטור הממון, דלא יתכן שני עונשים, אלא שמעינן מדבריו דליכא דין דלא יתכן שני עונשים.

ואם כן לענין נידון דידן דמודה שחבל בעת המלקות, לא אמרינן שהמלקות יפטרו הממון אלא יהא חייב תרוייהו.

ב. להגרע"א לא יתכן שני עונשים

אמנם מתשובות הגרע"א (סי' קס"ד ד"ה גם נ"ל) יש למילף דסובר כאידך גיסא דלא הפוטר מסלק את הנפטר, אלא אף היכא דיהבינן לנפטר אזדא הפוטר, דלא יתכן שני העונשים. ופליג על הבית יעקב.

דהנה איתא בגמרא (כתובות ל"א א') במעביר סכין ברשות הרבים וקרע שיראין בהליכתו, כיון דמצוי לאהדורי, אין החיוב מיתה פוטר הממון, ואם כן חייב מיתה מחמת שהעביר ד' אמות ברשות הרבים וחייב ממון על השיראין.

וכתב הגרע"א דמכל מקום בדין הוא דהחיוב ממון יפטור את המיתה, משום דאילו תחייבהו ממון אי אפשר דיגרום רגע זו חיוב מיתה, והוי כאילו עקר אדם אחר ואין כאן מלאכה, [דגם לענין תנאי החיוב אמרינן קם ליה בדרבה מיניה], ואם כן כיון דאי אפשר לחייב שניהם ממון ומיתה והממון יפטור את מיתה, והרי בעלמא מיתה פוטר ממון, הדרא לדינא דקם ליה בדרבה מיניה דחייב במיתה ופטור מממון. חזינן כהצד הנ"ל דלא יתכן שני עונשים.

[אלא כתב הגרע"א ליישב דהך דשיראין שאני, דקרע השיראין באמצע הד' אמות, ואינו תנאי החיוב דיש גם זולתו ד' אמות. עוד כתב דאע"פ דהאי כללא אמת דאי אפשר למיהב תרוייהו ודלא כהבית יעקב, אבל מכל מקום ממון לא יפטור מיתה ואפשר למיהב תרוייהו].

ג. קושיא על הגרע"א

הנה הקשו על הגרע"א מהא דאמרינן (כתובות ל"א א') דהגונב כיס

יהא רק עונש אחד או מלקות או ממון, עדיף שיהא ממון ולא מלקות. ואם כן מהשיטה מקובצת ופני יהושע יהא ראייה לשיטת הגרע"א.

[א"י. וכי תימא דאדרבה נימא דילקה ולא ישלם, אך הרי חבל בשוה פרוטה, ובחובל שוה פרוטה אמרינן דמשלם ואינו לוקה. והרי חזינן בדברי הגרע"א, שאם יהא רק חיוב אחד מהשנים, עדיף שיהא זה שבעלמא פוטר, דזה נכלל בדינא דלוקה ואינו משלם].

ג. כל חלק מהחבלה מחייב ממון

עוד היה אפשר למיידן ליישב דעת השיטה מקובצת והפני יהושע, דיש לחלק בין פרוטה דחובל, לבין מיתה דארבע אמות ברשות הרבים, דהכא כד הכה בשנית נמצא דכל חלק מהחבלה מחייב ממון והלכך שפיר פוטר את המלקות, משא"כ בד' אמות אין על ב' אמות שום חיוב, רק הסוף של הד' אמות הוא המחייב. אך אין סברא זו מכרעת.

מחל על הפחות מפרוטה

הנה בעיקר דינא הנ"ל דהשיטה מקובצת והפני יהושע דבב' הכאות כל אחת פחות משוה פרוטה מצטרפים לתשלומין דשוה פרוטה, תיקשי הא איכא מחילה, דהרי לאחר הכאה הראשונה, דינו דלוקה ואינו משלם, נמצא דהמוכה מוחל על הפחות מפרוטה, ואם כן אחר כך שהכה שנית, היאך מצטרף הפחות משוה פרוטה לחייבו.

א. לפני השלמת הפרוטה

וכי תימא דלענין לפטור ממלקות המחילה כמאן דליתא, כי היכי דהמוחל לאחר שנחבל שוה פרוטה, לא ישנה אתי הדין לחייב את החובל במלקות.

[והרי דעת רמ"ה במכות (ט"ז א) הובא בריטב"א (שם) דהחובל בגר שמת בלא יורשים אע"פ דליכא תשלומין אכתי פטור ממלקות, ואף לתוספות (שם) דפליגי היינו רק בגר ולא במחילה].

אך הא שפיר יש לחלק דהיינו דוקא כשהמחילה אחר כך, אבל לא לפני השלמת הפרוטה.

והביאו ראייה לזה, דהרי החובל בחבירו בפרוטה וישלם לנחבל, ואחר כך חבל בחצי פרוטה, ודאי יהא חייב מלקות על החצי פרוטה, והכי נמי דכוותה.

ב. חבל שלא מדעת

הנה יש ליישב בב' דרכים, חדא, דאיירי דחבל שלא מדעת, למאי דכתב במנחת חינוך (מצוה ק"ל) דכל דינא דפחות משוה פרוטה דמחיל היינו דוקא מדעתו, משא"כ שלא מדעתו שאז יצטרף גזילה אף לזמן מרובה דומיא דמעילה. וכך כתב במחנה אפרים (ה"ל גזילה ס"י א) דדוקא מדעתו. [במחנה אפרים איירי על גזילה אך לכאורה אין לחלק].

ג. חזר בו מהמחילה

עוד שמעתי ליישב, דאיירי בב' הכאות תוך כדי דיבור, ונהי דמחל על הראשונה, אך כיון דתוך כדי דיבור הצטרף השניה, הרי חוזר בו ממחילתו.

ותליא אם יכולים לחזור ממחילה תוך כדי דיבור, ועיין במחנה אפרים (סוף ה"ל זכיה מהפקר) דדן אי יכולים לחזור ממחילה תוך כדי דיבור, ותלי לה בפלוגתת קמאי, אך בקהילות יעקב (סנהדרין הוספות ס"י ה', במהדו"ח סנהדרין ס"י כ"ו) כתב דלכולי עלמא יש לומר דיכול לחזור.

חבלה ביחד עם הלואה

הנה קיימא לן דבחובל חבלה שהיא שוה פרוטה, משלם ואינו לוקה, אבל בחבלה שהיא פחות משוה פרוטה לוקה ואינו משלם.

ודן באפיקי ים (ח"ב ס"י ל"ט) מהו כאשר חבל בו פחות משוה פרוטה, וגם חייב לו פרוטה בהלואה, דביחד הם שוה פרוטה, האם מצטרפין ואם כן חייב ישלם, דיש כאן תשלומי חבלה של פרוטה שיפטרו ממלקות, או דילמא לא מצטרפין וילקה מחמת החבלה, ושוב יהא פטור מהמלוה דהוה פחות משוה פרוטה.

א. צדדי הספק

צדדי הספק, דהנה לחד גיסא יש לזון דכמו בחובל שתי חבלות ותרוייהו ביחד שוה פרוטה, בפשוטו מצטרפין ופטור ממלקות, [א"י. וכך הבאנו מהשיטה מקובצת ופני יהושע], אם כן הכי נמי בכהאי גוונא

ג. הודה לענין הכפל ומשום הכי פטור מד' וה'

אך יש לומר דהספק יהא באופן דהודה דגנב בחול וטבח ביום הכיפורים, ואחר כך באו עדים דטבח ביום הכיפורים בהתראה, ואליבא דעולא דכל היכא דאיכא ממון ומלקות, ממונא משלם מילקא לא לקי.

דהנה מחמת הודאתו חייב עצמו בקרן ונפטור מהכפל, וממילא אחר כך כשיבואו עדים על הטביחה, אע"פ דבהודאת הטביחה לא חייב עצמו, מכל מקום אין ד' וה' כיון דאין כפל, ומה דליכא כפל כיון דמודה בקנס. [א"י. נראה דרבינו אויל הכא דלא כתוספות הנ"ל דדברי עולא רק בהני תלתא דגלי בהו קרא, חובל ועדים זוממים וקנס].

נמצא שבכהאי גוונא איכא פטור דמודה בקנס על החיוב קנס דד' וה', ואיכא גם חיוב מלקות מחמת הטביחה ביום הכיפורים, ובזה משכחת לה ספיקת הקול שמחה, האם גם בכהאי גוונא אמרינן דהחיוב ממון פוטר החיוב מלקות, אע"פ דאינו משלם הקנס אלא נפטור בהודאתו.

וקצת יש לזון בהאי תירוץ, דהנה פשיטא דאם גנב בשבת, ויהא פטור מכפל מפאת קם ליה בדברה מיניה דשבת, וטבח ביום הכיפורים, לא נימא דקנס דטביחה יפטור המלקות דיום הכיפורים, דהא אין קנס כלל, ומה יפטור המלקות דטביחה. מעתה הכי נמי הכא הא דפטור מד' וה' היינו מטעם אחר, דהרי אין כפל, ואם כן מה יפטור את הטביחה.

אך עדיין יש לזון כדברינו, דכיון דשורש הפטור דד' וה', מפאת מודה בקנס ששלל הכפל, ואם מודה בקנס הוה תשלומין אם כן עדיין יפטור את המלקות, וכן נראה יותר דמי לי הודה בקנס דהשתא, או דהודה בכפל דהוה תנאי דהקנס דהשתא.

ב' הכאות מצטרפין ביחד

הנה קיימא לן דבחובל בחבירו חבלה שהיא שוה פרוטה, משלם ואינו לוקה, אבל בחבלה שהיא פחות משוה פרוטה לוקה ואינו משלם.

וכתבו בשיטה מקובצת ובפני יהושע (כתובות ל"ב א', ועוד עיין בפני יהושע קידושין סוף מ"ו א', ובתשובות דברי מלכאל (עיין ח"ב ס"י ע"ח לענין גול) דפסיקא ליה כדבריהם) דבב' הכאות שכל אחת מהם פחות משוה פרוטה, מצטרפין ביחד ומשלם ואינו לוקה.

והנה אמרינן (כתובות ל"א א') במעביר סכין בשבת ד' אמות ברשות הרבים וקרע שיראין בהליכתו, חייב מיתה על המלאכה בשבת, וחייב ממון על היזק השיראין, ולא אמרינן שהחיוב מיתה דמלאכת שבת פוטר החיוב ממון על השיראין, דהרי החיוב מיתה חל רק בסוף הד' אמות.

[והיינו להך לישנא דאמרת דאמרינן קם ליה בדברה מיניה רק באופן דלא מצוי מהדר לה משא"כ הכא דמצוי מהדר לה].

מעתה תיקשי דברי השיטה מקובצת והפני יהושע, דאם כן הכי נמי נימא לענין חובל, דהרי החיוב תשלומין חל רק לאחר הכאה השניה כשיש חיוב של שוה פרוטה, והיאך החיוב תשלומין יפטור הכאה הראשונה ממלקות דלא יוסיף.

א. למנחת חינוך חייב תרוייהו

הנה ראיתי במנחת חינוך (מצוה מ"ט) דבאמת נקט כן לדינא, דבב' הכאות שכל אחת מהם פחות משוה פרוטה, חייב תרוייהו גם מלקות וגם ממון, [להך לישנא דבמעביר סכין חייב בתרוייהו משום דלא מצוי מהדר לה].

וכעין זה כתב במנחת חינוך (מוסד השבת אות ל"ד) דהכותב בשבת כתובת קעקע, גם ילקה משום כתובת קעקע וגם יהא חייב מיתה, כיון דבאות אחת ליכא עדיין חיוב מיתה דכותב בשבת, אבל חיוב מלקות דכתובת קעקע איתא. ואחר כך בכותב אות השני חל החיוב מיתה משום מלאכת כותב.

ב. להגרע"א אתי שפיר

אמנם לדעת הגרע"א הנ"ל דלא יתכנו שני עונשים, אתי שפיר, דהרי הכא שפיר יפטור הממון את המלקות, דאם יהא חיוב מלקות על הכאה הראשונה ויפטור הפחות משוה פרוטה של הכאה הראשונה, לא יהא כלל חיוב ממון בצירוף ב' הכאות ביחד, [דלא מצין למיהב תרוייהו, דהרי הכאה הראשונה הוה תנאי החיוב להתשלומין, והרי על הכאה הראשונה ילקה ולא ישלם], ואם כן אמרינן דמכיון דבלאו הכי

מצטרפין. משה פרוטה אמאי לוקה, הרי הוי התראת ספק, דשמא אחר כך ילוה ממנו ואז משלם ואינו לוקה. ועיין לקמן.

התראת ספק

הנה לכאורה תיקשי אמאי לקי בפחות משה פרוטה, הא הוה התראת ספק, דשמא אחר כך ילוה ממנו ויתחייב ממון ויפטר ממלקות. אלא נוכיח מהכא כהצד הנ"ל באפיקי ים דבכהאי גוונא לא מצטרפין ועדיין חייב מלקות.

יש לדון לדחות בכמה אנפי:

א. מחוסר פעולה

הנה יש לדחות דהא דשמא ילוה ממנו הוה מחוסר פעולה בקום ועשה, והרי כתבו תוספות בשבת (ד' א' ד"ה קודם) דבכהאי גוונא הוי התראת ודאי.

אך הא ברמב"ן (שיטה מקובצת בכתובות ג' א') פליג על תוספות, וסבירא ליה דגם במחוסר שאלה הוה התראת ספק אע"פ דמחוסר פעולה.

[ומכל מקום כתב ברמב"ן דמטעם אחר מחוסר שאלה חשיב התראת ודאי, דמי יימר דמדוקקי ליה ולא הוה בידו לישאל. א"ה. עיין שם דכתב בזה ב' תירוצים, חדא משום דמחוסר פעולה, ועוד משום דתליא בדעת אחרים].

ב. ספק אם יחבול שנית

הנה אף אם נימא דהלואה לא מצטרפת, מכל מקום אכתי תיקשי, דהרי בחבל פחות משה פרוטה ושוב חבל פחות משה פרוטה יש לומר דמצטרפי דהכל תשלומי חבלה, [וכמו שהבאנו מהשיטה מקובצת ופני יהושע], ואם כן שוב הוה התראת ספק דהרי ספק אם יחבול בו שנית.

אלא יש לומר דמחמת זה שיכול לחבול לא מקרי התראת ספק. נא"ה אולי הכונה מכיון שאסור לחבול בהשני אם כן לא חשיב אפשרות].

ג. עבירה ודאית וספק עונש

הנה כתב בערך שי דהחובל בחבירו פחות משה פרוטה, אף אם בשעת ההתראה יש ספק שמא החבלה תהא פרוטה או פחות משה פרוטה, מכל מקום חשיבא התראת ודאי ולוקה, דהעבירה ודאית והספק רק בעונש.

אבל כתב בערך שי דמכל מקום חסר בקבלת ההתראה, ואם כן הדרא קושיא בנידון דידן.

תו, דמשמע מדברי הגרע"א בג' מקומות דפליג על הערך שי, חדא, דהרי הקשה בכתובות (מ"ד א') בהא דכתבו התוספות דפתח בית אביה לעיכובא, דאם כן ההתראה בנערה המאורסה תמיד יהא התראת ספק, דשמא ימכור האב את ביתו או שמא ימות. חזינן דאף בעבירה ודאית דזנות וספק עונש דסקילה בפתח בית אביה חשיב התראת ספק.

שנית, בהא דאמרין בגמרא סנהדרין (מ"ה ב') דאם אדם נתחייב מיתת בית דין ונקטעה יד העדים, פטור ממיתה, דבעינן יד העדים תהיה בו בראשונה, והקשה הגרע"א (כתובות מ"ד א') דאם כן כל התראה למיתה יהא התראת ספק דנחשוש דתיקטע יד העדים, אע"פ דהספק רק בעונש.

שלישית, שהקשה (שם מ"ה א') דבהתרו נערה המאורסה בסקילה הוה התראת ספק, שמא לא יגמר דינה עד שתבגר ואז דינה בחנק. אע"פ דהכא נמי הספק רק בעונש.

מאמנם לאידך גיסא יש לחלק דבשלמא התם מצטרפים מכיון ששניהם חבלות, משא"כ הכא דחלק מהפרוטה אינו מחמת חבלה אלא מחמת הלואה, נמצא דליכא שוה פרוטה של חבלות, ואם כן אינם מצטרפין ולוקה ואינו משלם.

ב. לצרף החבלה עם השיראין

הנה איתא בגמרא (כתובות ל"ה א') דילפינן מקרא "ואיש כי יתן מום בעמיתו כאשר עשה כן יעשה לו", דבחייב מלקות וממון לוקה ואינו משלם, דמוקמינן קרא בהכה חבירו הכאה שאין בה שוה פרוטה שחייב בו מלקות, ובאותה עשה שהכהו קרע שיראין שלו וחייב על זה ממון, ואמרין דלוקה ואינו משלם.

ובאפיקי ים (סו) הביא מהכא ראייה לנידון הנ"ל דלא מצטרפי, דהרי אע"פ דהחבלה היה פחות משה פרוטה, מכל מקום יצטרפו השיראין עם החבלה שיהא חיוב דשוה פרוטה, ונמצא דהוי חבלה דשוה פרוטה ואין כאן חיוב מלקות כלל. אלא על כרחך חזינן דלא מצטרפין.

[אלא אם נימא דאירי דליכא ניזק כלל בהאי חבלה, דאף פחות משה פרוטה ליכא. ואם כן אי אפשר לחייב על החבלה אלא מלקות. ודוחק].

ג. להאמור לדחות ראיית החידושי הרי"ם

הנה בחידושי הרי"ם (חוי"מ ס"ו פ"ח אות י"א ד"ה אמנם) מחדש, דמי שגזל מחט פחות משה פרוטה ונאבד החפץ באונס, חייב להחזיר לו מחט אחרת, דחיוב גזלה הוא להחזיר מה שגזל, אלא שיוצא ידי חובתו גם בתשלום דמים שהחזרת דמי החפץ כהחזרת החפץ, אבל בכלי שאינו שוה פרוטה שהשבת דמים אינה השבה כיון שאין בהם שוה פרוטה, אם כן צריך לקנות כזה כלי ולהשיב לו כלי כמו שהיה לו. והוא חידושא רבתיא מאד.

והביא ראייה דבסוגיא במכות (ט"ז א') מקשינן בגזל חפץ ושרפו, דילקה מכיון דאינו ניתק לעשה דהרי אינו יכול להשיבו, ומשנינן דאכתי ניתק לחובת תשלומין, ותיקשי הרי איכא אופן הנ"ל דאין חובת תשלומין כלל, כגון בגזל מחט פחות משה פרוטה ושרפו דעכשיו אינו יכול לקיים השבה כלל, אלא מזה הוכיח דעל כרחך גם בגזל כלי שהוא פחות משה פרוטה חייב בהשבה על ידי ששיב לו כלי אחר, ואם כן אכתי הוי ניתק לעשה.

ולעני"ד יש לדחות, דלעולם פטור, אך מכל מקום אי אפשר להלקותו מחמת ביטול העשה, דהאי פחות משה פרוטה יכולה להצטרף בהדי חצי פרוטה אחרת או בהדי פרוטה של מלוה או גזל. ועיין.

[וזה ענין מה שכתבנו ליישב קושיית החידושי הרי"ם והאחייעזר (ח"ג ס"ו פ) דבפחות משה פרוטה הוה עדות שאי אתה יכול להזימה, דלהאמור הרי יכול להצטרף לחוב אחר].

אמנם תליא בנידון הנ"ל, בחובל פחות משה פרוטה דחייב מלקות, מהו כשחייב לו פרוטה בחלוואה.

ואולי יש לחלק, דשאני התם בנידון דחבלה, דכל שאין שוה פרוטה של חבלות אינה פוטרת המלקות, משא"כ בנידונים הכא אם שני החיובים הם של גזל שפיר מצטרפין.

ד. התראת ספק

תו יש להוכיח דאינו מצטרף, דהרי אם מצטרפין אם כן בחבל פחות

עניי שבת

דבהבדלה כבר עשאו חול.

והנה בהתפלל ערבית בערב שבת מבעוד יום, ועדיין לא הניח תפילין, דעת השולחן ערוך (ס"ו ל' סע"ה) דאחר כך אינו מניח תפילין כלל, לפי שכבר עשאו לזמן הזה לילה זמן שכיבה בקריאת שמע ותפילה של ערבית ואם יניח בו תפילין יחזור ויעשהו יום, והרי הן שתי קולות שסותרות זו את זו. ואנן קיימא לן (משנה ברורה שם ס"ק י"ז) שמניח תפילין בלא ברכה.

והשתא מהו לענין קידוש לאחר הבדלה, דהרי נוסח ברכת קידוש רק דרבנן.

קידוש לאחר הבדלה

הנה מי שלא יכל לאכול בשבת, ואם כן לא יצא ידי חובת קידוש מכיון שאין לו קידוש במקום סעודה. ואחר כך מחמת אונס עשו לו הבדלה בפלג המנחה, כמו דאיתא בשולחן ערוך (ס"ו רצ"ג סע"ג) דבשעת הדחק יכול להבדיל בשבת מפלג המנחה. והשתא לאחר הבדלה, מרגיש יותר טוב ויכול לאכול, האם עכשיו יעשה קידוש.

וצדדי הספק, מי אמרין שיעשה קידוש, מכיון דאכתי שבת, או דילמא נימא דלא יעשה קידוש לאחר הבדלה, דהרי הוי תרתי דסתרי